

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ORTAÇAĞ TARİHİ TASARIMININ İNŞA EDİCİ AKTÖRLERİNDEN MARC BLOCH ONE OF THE CONSTRUCTIVE ACTORS OF THE MEDIEVAL HISTORY DESIGN MARC BLOCH

Sayime DURMAZ*

Öz

İki cihan harbi arasındaki yılların seçkin Fransız tarihçilerden biri olan Marc Bloch, Ortaçağın toplumsal evrimi ve oluşumuna dair anlayışın derinlik ve genişlik kazanmasına yardımcı oldu. O, Fransız sosyal tarihi Annales Okulu'nun kurucu ortağı ve tam manasıyla bir devrimci idi. Onun eserleri, toplumsal gerçekçi varsayımı kabul etmesi ve geçmişte sosyolojik çerçeve kullanarak incelemeyi kabul etmesinden sonra, Fransız tarihçiliğinin dönüm noktasını oluşturdu. O, bugün XX. yüzyılın en etkili tarihçilerden biri olarak kabul edilmekle birlikte, genellikle köklü tartışmalara konu edilen yenilikçi biri olarak kabul edilir. Bu araştırma, yirminci yüzyıl tarih yazımı üzerinde belki de benzersiz etkiye sahip olan cesur ve entellektüel bir adamın karmaşık biyografisini anlama ve açıklama girişimidir.

Anahtar Kelimeler: Marc Bloch, Annales Okulu, Tarih Yazımı, Fransız Tarihçiliği, Ortaçağ Tarihi.

Abstract

Marc Bloch, one of the eminent French historians during the inter-war years, helped to deepen and broaden an understanding of the social and evolution of the Middle Ages. He was a quintessential revolutionist who cofounded the Annales School of French social history. His work marked a turning point in French historiography, after which French historians have increasingly adopted a social realist assumption and used a societal framework for study of the past. He, acknowledged today as one of the most influential historians of the twentieth century, is nonetheless generally treated as a fundamentally uncontroversial innovator. This article seeks to understand and explain the biography of a complex, courageous, and an intellectual man whose impact on twentieth-century history writing has perhaps no equal.

Keywords: Marc Bloch, Annales School, History Writing, French Historiography, Medieval History.

Giriş

"Tarihçi uzun süre ölü kahramanlara methiyeler veya lânetler dağıttı... Taraf tutan bir yargıç rolünü üstlendi" diyor Marc Bloch. Aslında, Bloch'un kurduğu ve başını çektiği eleştirel tarihçiliğin yapıtaşlarını kuran Annales Okulu'nun takdim ettiği tarih, hem genişletilmiş hem de derinleştirilmiş bir tarih anlayışıdır. Pozitivist epistemolojinin (bilgi kuramı) dar ve olgucu/doğalcı tarih yöneliminin karşısına, tarih yazımının kapsama alanını genişletmek suretiyle, tarih bilimini sosyal bilimlerin çoğul imkânları ortamında yeniden dizayn etmiştir.

XX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa tarihçiliğinin en önemli temsilcilerinden olan Marc Léopold Benjamin Bloch, 6 Temmuz 1886'da varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak Lyon'da dünyaya geldi. Ailesi, Fransa-Prusya Savaşından sonra Alsace'dan kaçan Yahudilerdendi (Chirot, 2002: 43). Babası Gustave Bloch¹ *La Gaule Romaine*'nin yazarı ve Sorbonne Üniversitesi Eskiçağ Tarihi kürsüsü profesörlerindendi. Bu nedenle onun "Üçüncü cumhuriyetin doğuştan entellektüel elitinin üyesi" olduğu iddia edilmektedir (Marwick, 1989: 79). Ancak Bloch ve sınıf arkadaşları kendilerini "Dreyfusçu"² kuşağın uzayıp giden skandalı etrafında dönen tartışmanın ateşlediği siyasi kargaşanın ve sonunda da liberalizmin zaferinin damgaladığı Fransız entellektüellerinin bir mensubu olduğunu kabul ediyordu (Bloch, 1984: 186; Bloch, 1994: 146; Chirot, 2002: 29).

Marc Bloch, 16 Haziran 1944'te Fransız Direnişine katılmak suçundan Almanlar tarafından kurşuna dizilmiştir. Onun hayat hikâyesi Avrupa'nın en kederli topraklarında yoğunlaşan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın ortasında geçen zorlu çocukluk yıllarının ardından, elli yedi yıllık kısa ve olağandışı bir hikâyedir. Öyle ki bu hikâyesi ile pek çok bilim insanına ilham vermenin yanı sıra, mutlu bir evlilik, altı çocuk, Fransız ve dünya tarihçiliğinde devrim yaratan bir dergi, beş kitap, sayısız makale ve akranlarının

*Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Gustave Bloch, Dreyfus yanlısı ve "Ligue des Droits de l'homme" üyesiydi (Fink, 1989: 9).

² Fransız ordusunda görevli Yüzbaşı Alfred Dreyfus, Alsace kökenli varlıklı bir Yahudi aileye mensuptu. Almanlara askeri sırları vermekle suçlandığında, yapılan incelemeler neticesinde hakkındaki suçlamaları doğrulayan herhangi bir delil elde edilemeyince, istihbarat örgütü onun hakkında sahte bir dosya düzenledi. Konunun hassasiyeti nedeniyle Dreyfus kamera eşliğinde yargılandı. Yedi askeri yargıçtan oluşan heyet "gizli dosya" da yer alan suçlamaları ortaya koyarken, ona savunma hakkı dahi tanınmadı. Neticede oybirliğiyle suçlu ilan edildi. Hakkındaki suçlamaları reddeden Dreyfus Devil's Island (Şeytan Adası)'da hapsedildi. Sürgüne gönderilmeden önce, kamuoyu önünde üniformasındaki rütbesi sökülüp, kılıcı ikiye bölündü. Bu aşağılama töreni için toplanan kalabalık hep bir ağızdan "Yahudilere Ölüm" diye bağırılmaktaydı (Burns, 1991: 111-153; Tuchman, 1967: 198-199, 212).

çoğuna nasip olmayan onurlu bir miras bırakmıştır. Bloch'un bilime verdiği ödünsüz değer ve yüksek entelektüel seviyesi adının bir üniversitede yaşatılmasına kadar ulaşan son derece haklı bir saygınlık kazandırmıştır

Marc Bloch, 1908'de Paris'te *Ecole Normale Supérieure*'de Tarih ve Coğrafya eğitimi gördü. *Ecole Normale*'de Christian Pfister ve Ferdinand Lot³ gibi döneminin saygın ortaçağ hocalarından dersler aldı. 1908-1909'da Leipzig ve Berlin'deki eğitimi onu Bücher⁴ ve Demografi⁵ bilimi, Harnack⁶ ve Teoloji ile tanıştırdı (Lyon, 1987: 198). 1909 yılında iki sömestr boyunca Berlin Üniversitesinde 'Dış İlişkiler' okur. Almanya'dan dönüşünde, mezuniyetinin ardından 1912 yılında Montpellier'de öğretmenlik yapmaya başlar. Paris ve çevresini ele aldığı ve kariyerinin ilk basamağını teşkil eden *L'ille de France* adlı eserini 1913 yılında yayınladı.

Paris'te Fontation Thier, Montpelier ve Amiens'de iki yıl eğitim gördükten sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle orduya çağırıldı. Dört yıl süren Almanlarla savaş esnasında başından kurşun yarası aldı, dizanteri ve tifoya yakalandı (Fink, 1989: 56, 62-63, 78). Cesaretinden dolayı *Legion d'honneur* ve *Croix de Guerre* (Weber, 1982: 74) ile ödüllendirildi ve çavuşluktan yüzbaşılığa terfi oldu (Fink, 1989: 55, 57). Ülkesine subay olarak hizmet verdikten sonra *Ecole Normale Supérieure*'de yarım kalan eğitimini tamamlayarak hem Tarih hem de Coğrafya alanından mezun olur. Yaşamı boyunca bilimsel yetisine önemli katkısı görülen bu iki nosyon belki de onun ilim camiasındaki seçkin yerini almasında en önemli faktörlerdendir.

Savaştan sonra Strasbourg Üniversitesi'ne Ortaçağ Tarihi kürsüsüne okutman olarak alındığı 1919 yılından bir yıl sonra '*Rois et serfs*' başlıklı doktora tezi yayınladı. Doktora tezinin yankısı o denli büyük olur ki sadece on iki ay sonunda profesörlüğe yükselir. Bu görevi süresince ülkesinin ilmi gelişmelerine doğrudan etki yapabileme gücüne erişti. Verdiği seminerler ve yürüttüğü projeler sayesinde bir yandan Tarih biliminin gelişimi üzerinde ekili olurken, diğer yandan çok sayıda öğrencinin yetişmesine katkı sağladı.

Akademik çalışmalarını sürdüren Marc Bloch, 1924 yılında yayınladığı, Fransız ve İngiliz monarşilerindeki kutsal dokunuşu kaleme aldığı eseri '*Les rois thaumaturges*' ile yine bilim âleminin dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Artık saygın bir bilim insanıdır ve ne söylediği kadar nasıl söylediği de önem arz etmektedir. O dönemde adı tam olarak konulamamış olsa da, Tarihe getirdiği yöntemin farklılığı açıktır. 1929'da en etkili dergilerden *Annales d'histoire économique et sociale*⁷'ı kurduktan sonra, 1936 yılında Sorbonne Üniversitesi Tarih Bölümü'ne atandı. *Annales* dergisi sayesinde yöntemini ve tarihe olan yaklaşımını kurumsallaştırma imkânı bulmuştur. Dergi sadece Bloch ve Febvre'nin kendi tarihçiliklerini anlattıkları ve yaydıkları bir yayın olmayıp, aynı zamanda genç tarihçilere ve ilgili akademisyenlere Karşılaştırmalı Tarih yöntemini kullanmaları için fırsat tanımaktadır. Sorbonne Üniversitesindeki bu yıllar Lucien Febvre ve Christian Pfister ile olan yakın arkadaşlığı nedeniyle onun hayatının en renkli ve de verimli yıllarıydı. Ne var ki II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle son buldu.

Bloch elli üç yaşında ve altı çocuk sahibi olmasına rağmen 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine tekrar orduya katıldı. Fransa'nın yenilgiye uğramasından sonra akademik hayata kısa bir süre için geri döndü. Vichy Fransa'sında Strasbourg Üniversitesi'nden Clermont Ferrand'a sürgüne gönderildi. Ekim 1940'da Vichy hükümeti Yahudileri kamu hayatından dışlayan *Statut des Juifs*'i yayınladı. *Statut* Almanların icadı olmayıp, aksine Vichy rejiminin kendi insiyatifiyle düzenlenmişti. Öyle ki, dünyaca ünlü ortaçağcı, iki dünya savaşı kahramanı, Strasbourg müdafisinin oğlu ve iki yıl savaşlarının kıdemli askerinin büyük torunu şimdi sadece ve sadece bir "Yahudi" konumundaydı. Öyle ki, onun bu durumu Vichy rejimini Fransa için istisnai görevlerde bulunanları *Statut* dışında bırakan genelge yayınlamaya zorladı. Bu hakkı elde etmek için Bloch, ailesinin beş nesilden beri Fransa'da yaşadığını kanıtlamak zorunda bırakıldı. Kendisinin Fransa için taşıdığı değeri ispat etme zorunda bırakılması oldukça acı bir durumdu. Bloch'un Hıristiyanlar tarafından saygı duyulan biri olması ve onun Fransa'ya ve onun antik kurumlarına olan aşırı övgüsü Vichy yönetimini

³ İki de döneminin en saygın ortaçağcılarında olup, 1919'da Pfister, Strasbourg Üniversitesinin Rektörü olurken, Lot ise Sorbonne Üniversitesi'nde Profesör oldu.

⁴ Karl Wilhelm Bücher (1847-1930) ünlü Alman iktisatçı, tarihçi ve akademik gazeteciliğin kurucusudur.

⁵ Yunanca "demos" (halk) ve "graphein" (yazmak) kelimelerinden türetilmiş, nüfus olaylarını istatistiki yöntemlerle inceleyen ve bu konuda genel yasalara ulaşmaya çalışan bilim dalı.

⁶ Adolf von Harnack (1851-1930) ünlü Alman Lutheran Teoloğu ve Kilise Tarihcisidir. Önemli çalışmaları arasında, *Geschichte der altkirchlichen Literatur bis Eusebius* (part 2 of vol. 5., 1897) ve Berlin Üniversitesinde 1899-1900 Kış döneminde verdiği ünlü dersini içeren *Das Wesen des Christentums* (5th ed., 1901; İng. Çev., *What is Christianity?* 1901). Daha sonraki yıllarda kaleme aldığı tarih çalışmaları, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten* (1902; İng. Çev. *The Mission and Expansion of Christianity in the First Three Centuries*, in two volumes, 1904-1905), ve İncil hakkındaki çalışmaları, *Beiträge zur Einleitung in das neue Testament*, 1906; İng. Çev. Luke the Physician, 1907; *The Sayings of Jesus*, (1908) sayılabilir. Harnack'ın Biyografisi hakkında geniş bilgi için Bkz. Chisholm, Hugh, ed. (1911). "Harnack, Adolf". *Encyclopædia Britannica* (11th ed.). Cambridge University Press.; bilimsel yönü ve bilim hayatına katkılarıyla ilgili bkz. Adolf von Harnack (2003). *Christentum, Wissenschaft und Gesellschaft*, Eds. Kurt Novak, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.

⁷ 1929-1939 yılları arasında bu adla yayına devam eden ve yaygın olarak *Annales* olarak bilinen dergi, ilerleyen yıllarda *Annales d'histoire sociale* (1939-1942,1945), *Melanges d'histoire sociale* (1942-1944), *Annales economies, societes, civilisations* (1946) olmak üzere dört kez isim değiştirmiştir.

de etkiledi ve bu neticeyi doğurdu. Başka bir deyişle Bloch bu sonucu karşılaştırmalı tarih, ekonomi tarihi ya da Annales'deki çalışmalarından ziyade, Fransız kralları, kırsal tarih ve feodal toplum konusundaki çalışmalarına borçluydu. Neticede Bloch dahil on Yahudi'yi *Statut* kapsamı dışında bırakan belge Petain⁸ tarafından imzalandı (Fink, 1989: 250-254). Vichy hükümetince Bloch'a, eşi, annesi ve altı çocuğuyla birlikte Martinique'den ayrılma izin verildi. Onu New York'ta *New School for Social Research* adlı merkezdeki işi bekliyordu. Ne var ki o ülkeden ayrılmayı reddetti (Fink, 1989: 255-256). Ülkesini terk etmeyi neden reddettiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

"Bütün dinsel biçimlerden ve her türlü irksal dayanışmadan uzak durarak, ömrüm boyunca kendimi her şeyden önce ve sadece Fransız hissettim. Çok uzun yıllardan gelen bir aile geleneği ile vatanıma bağlı olduğum, manevi ve tarihsel mirasından beslendiğim ve aslına bakarsanız rahatça soluk alabileceğim bir başka vatanı hayal bile edemediğim için onu çok sevdim ve ona bütün gücümle hizmet ettim. Yahudi olmamın bu duygular için en küçük bir engel çıkartabileceğini hiçbir zaman hissetmedim. İki savaş sırasında Fransa için canımı feda edecek şansım olmadı. En azından bütün içtenliğimle şunu söyleyebilirim: Tıpkı yaşadığım gibi iyi bir Fransız olarak öleceğim" (Bloch, 1946/1990; Fink, 1989: 256-257).

Yeniden orduya katılan Bloch, 1940'daki yenilgiye ve teslimiyete tanıklık etti. Lyons bölgesi civarındaki direniş birliğine katıldıktan sonra, 1943'te *Franc Tireurs*'un üyelerinden biri oldu. Daha sonra Birleşik Direniş Hareketi'nin Lyons bölgesi yönetim kuruluna katıldı. Nazilere esir düşen Bloch, işkence sonrasında 16 Haziran 1944'te Saint-Didier-de-Formans'da kurşuna dizilerek idam edildi.

1.Eserleri ve Tarih Anlayışı

Başlıca eserleri *L'Ile-de-France* (1913), *Roiset Serfs* (1920), *Les Rois thaumaturges* (1924; İng. Çev. The Royal Touch, [Kralın Şahane Dokunuşu]), *Les Caracteres originaux de l'histoire rurale Francaise* (1931), *La Societe Feodale* (II. Cilt 1939-40; Feodal Toplum)'dır. *Les Caracteres originaux de l'histoire rurale Francaise* (1931; [Fransız Kırsal Tarihinin Orijinal Karakteri]) "*gerileksil metod*" denilen metodundan dolayı belki de en tanınmış çalışmasıydı. Gerileksil metod, zaman içerisinde yakın dönemler hakkında daha fazla bilgimiz olduğundan "tarihi geriye dönük okumak" (*lire histoire a rebours*) gerektiğini, bilinenden yola çıkarak bilinmeyi bulmanın gereğini savunan yaklaşımdır (Bloch, 1931: xii).

Gerileksil metod uygulaması, sonraki yüzyılın alışkanlıkları, yer adları, gelenekleri, arazi örneklerinden yola çıkarak geçmişin aydınlatılması için delil olarak kullanılabilir. Bloch, Fransa'nın kırsal bölgelerine seyahat ederek XX. yüzyılda yaşadığı halde halâ ortaçağ yöntemlerinden çokta farklı olmayan yöntemlerle toprağı işleyen insanlarla görüştü. Ancak bir hususun özellikle vurgulanması gerekir ki; 1960'lardan sonra Batı Avrupa'da oluşan teknolojik gelişmeler nedeniyle bu metodun modası geçmiştir

Batı'da 1945 sonrası oluşan yeni liberal hümanist atmosferde geniş çapta ve büyük çoğunluk için Bloch'un kariyeri büyük bir saygı uyandırmıştır. Hayat öyküsünün ışığı altında "Bloch'un kariyeri başlı başına kendisini ve onun neden savaş sonrası jenerasyonun güçlü sembolü haline geldiğini açıklar: Fransız ve Yahudi, âlim ve asker, kurmay subayı ve direnişçi" (Loyn, 1980:121).

Toplumsal Tarih yazıcılığının yöntemlerini inceleyenler açısından Marc Bloch'un çalışmasının beş vechesi önem arz etmektedir. Bunlardan bir tanesi bizatihi tarihin önemi ve neden yazıldığına dair olandır. Geriye kalan dört husus ise; kullandığı zamansal ve toplumsal çözümleme birimleri, incelediği kanıt tipleri ve kanıtı hakkında sorduğu sorular, karşılaştırmalı yöntemi kullanması ve toplumsal teoriye verdiği rol olmak üzere yöntembilimseldir (Chiot, 2002: 23).

Hiç şüphe yok ki Bloch mesleğinin ustasıdır. Onun özellikle Kuzey Fransa arşivleri hakkındaki derin bilgisi ve bu kaynakları kullanmadaki becerisi dikkate değerdir. Özellikle onun konuyu ikna edici bir şekilde ortaya koyuşu ve tüm toplumsal hareketleri "serf" "vassal" gibi basit kavramlarla ortaya koyuşundaki başarısı olağanüstüdür (Davies, 1967: 268). Ne var ki, bazı bakımlardan çok fazla hümanist yaklaşım neticesinde onun çalışmasında bazı zayıflıklar görülmektedir.

Öyle görünüyor ki, kariyerinin başlangıcından beri kendisinin rolü ve bir tarihçi olarak taşıdığı sorumluluğun bilincinde olan Bloch, bunu gerçekleştirmek için gereksinim duyduğu tarih metodunu ve tarihsel yaklaşımını açıklama gereğinin farkındadır. Bu nedenle özellikle *Annales* dergisinin sayfalarında sıkça kendi yaklaşımını ve tarih anlayışını açıklamıştır. Ne var ki, maalesef tarihsel metodolojisini ve karşılaştırmalı tarih anlayışını ortaya koyan tamamlanmış bir eser bırakamamıştır.

Tarihsel metodunu ve yaklaşımını ele aldığımızda Bloch kendisini tekrar ve tekrar "karşılaştırmalı tarihçi" olarak tanımlamıştır. Karşılaştırmalı tarih, "kavramları ve geçmişi rasyonel bölünmeler ya da yapay periyodlara göre çalışmaktan ziyade; siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik paradigmlar ve kategoriler olarak çalışmaktadır" (Barraclough, 1991: 168). Tıpkı çoğu diğer karşılaştırmalı tarihçiler gibi

⁸ Fransız Mareşal Henri Philippe Pétain (1856-1951), I.Dünya Savaşı sırasında Verdun Savaşı'nda kazandığı zaferle "ulusal kahraman" seviyesine ulaşmış, fakat II. Dünya Savaşı'nda Nazilerle işbirliği yapan Vichy Hükümeti'nin başkanlığını üstlenerek bütün saygınlığını yitirmiştir.

Bloch, hem ulusal tarih, hem de geleneksel kronolojik bölünmelerden hoşnut değildi. Onun bir bilim olarak tarihe yaklaşımı bazı bakımlardan onu sosyoloji ve dilbiliminden ödünç alma arayışına soktu ki, bu durum geleneksel tarih yazıcılığında yoktu. Bu nedenle Bloch, arkeoloji, kartografi (haritacılık), folklor ve filoloji, özellikle de dil seçeresi üzerinde yoğunlaşmıştır. Ona göre tarih sadece belgelerden ibaret değildir. Komşu disiplinlerin katkılarıyla geçmişe dair bilgilerimizi daha da derinleştirebiliriz. Özellikle ilk ortaçağcılara, arkeoloji, felsefe, nümizmatik, ve antropoloji gibi bilimler yeni delillere ulaşma ve yeni sorular sorma fikrini verebilirdi. Hiç şüphesiz arkeoloji ile tarih'in işbirliği karanlık çağları anlama konusunda önemli katkı sağlamıştır.

Marc Bloch, hem karşılaştırmalı tarih metodu hem de eski metodlara ilk inananlardandır. Bazı bakımlardan karşılaştırmalı metod gerçek deneyin uygulanmasının mümkün olmadığı konularda deneysel düşüncenin adaptasyonudur. Bir anlamda karşılaştırmalı metod tıpkı deneysel metod gibi sistematik şekilde delillerimizi bir araya getirip açıklamalarımızın doğruluğunu test eder. Bloch'a göre (1924: 10) tarih, "fenomenler arasında açıklayıcı ilişki kurmakta başarılı olamazsa bu bakış açısından anlaşılır olamaz, karşılaştırmalı metod problemlerin açıklanmasıyla ilgilenen araçtır". Bloch, karşılaştırmalı metodun hipotezlerin doğruluğunu test etmek için kullanılabilirliği gibi, aynı zamanda farklı toplumların eşitsizliğini keşfetmek ve tarih araştırmalarının problemlerini formüle etmek için de kullanılabilirliğini keşfetmişti. Ne var ki, onun hiç farkına varamadığı husus, amaçtaki farklılıklara rağmen, karşılaştırmalı ve deneysel metod hipotezleri test eden düşünceyi paylaşıyorlardı (Sewell, 1967: 209).

"*Aوروبا Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin*" başlıklı makalesinde karşılaştırmalı yöntemi açıklayan Bloch; söz konusu yöntemi toplumların benzerlikleri ile farklılıklarının incelenmesinde kullanmanın yanı sıra, zaman ve mekan bakımından birbirine yakın ülkelerle bu açılarından birbirinden uzak ülkelerin karşılaştırılmasında da kullanılması gerektiğini vurgular. Ayrıca, alışkanlıklarını değiştirmemekle suçladığı tarihçileri, "Karşılaştırmalı Tarih" yöntemini Tarih Felsefesi'nin ya da genel Sosyoloji'nin bir bölümü olarak gördükleri için de eleştirmektedir. Karşılaştırmalı Tarih yaklaşımının birçok beşeri bilim alanında eskiden beri uygulandığını belirtmekte, özellikle uzmanlık alanı Ortaçağ'dan örnekler vererek tarih yazıcılarına ışık tutarken, bu yöntemin tarih öğretim programlarına bir an önce girmesi gereğinden de söz etmektedir (Burke, 2002: 47- 48).

Karşılaştırmalı çalışmada sadece tek ülke içindeki fenomenler karşılaştırıldığı gibi, başka ülkeler arasındaki fenomenler de karşılaştırılabilir. Bu durum oldukça önemlidir, çünkü yeni sentezlere kaynaklık edebilir, yeni sorular ve bazen de ikna edici cevaplar ortaya konabilir. Karşılaştırma, araştırılacak sorunun varlığını ortaya koymaktadır, Sorunun çözümünden önce varlığının ispatının gerekliliği üzerinde durmuştur. Zaman zaman Avrupa merkezli (euro- centric) olmakla suçlanan Bloch, aslında ayrı ayrı ülkeler tarihi yerine karşılaştırmalı tarih yapılırsa Avrupa'nın anlaşılabilmesinin mümkün olacağını belirtmiştir. Karşılaştırma sağlam doküman, eleştiri ve ayrıntılı olgulara dayanırsa değer arz eder.

Ekonomik determinizme meyline rağmen Bloch, toplumu her yönüyle anlamak için her çeşit tarihsel araştırmayı bir araya getiren bütünleştirici (tamamlayıcı) tarih anlayışına sahipti. Feodal toplumu tüm yönleriyle anlamak için karşılaştırmalı tarihi kurumları çalışırken kullandı. Onun inancına göre toplum fragmanların toplamından çok daha fazla bir şeydi. Bloch eserlerinde, özellikle de Feodal Toplum'da, hayatın tüm yönlerini ele alır. Feodal Toplum'da incelediği uygarlığın özsel özelliklerini saptadıktan sonra, ikinci ciltte sınıfsal yapıları, çatışmaları ve siyasal değişimi çözümlemeye girişir (Chirot, 2002: 26).

Bloch, hayatın tüm alanlarıyla ilgilenir, örneğin kültürler, para, yiyecek, batıl inanışlar, ticaret teknikleri vb. tarihin çok sayıda farklı alanlara ayrıldığı, bu yüzden para tarihçisi, yiyecek ve içecek bilimleri tarihçisi vb. olabilirdi. Ona göre tüm bu aktiviteler insan beyninden geçer ve bu nedenle onlar insan mentalitesinin görüntüsünü oluşturur. Ona göre sosyal aktivitelerle zihinsel işleyiş arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Bunu kabul ederek Bloch, zamanının en ünlü Fransız sosyoloğu Durkheim'i ve onun sosyal yapının kolektif bilinci oluşturduğu görüşünü takip etti. 1924'te yayımlanan *Les Rois thaumaturges (The Royal Touch, Kralın Dokunuşu)* adlı eseri genellikle Bloch'un "Durkheimci" kitabı olarak tanınır. Eserde, sağaltma gücüne gösterilen popüler dinsel inanç "toplumsal kaynaşma"nın ifadesi olarak kabul edilir (McLennan, 2007: 196). Eserin tamamında epeyce Durkheimci ifade tarzı görülmektedir. Bu nedenle 1920'lerin başında bile Bloch'un Durkheim'dan bir sosyolog olarak yararlanmadığını belirtmek önemlidir (Chirot, 2002: 39). Gerek "*Kralın Dokunuşu*" adlı eserinde kullandığı "*kolektif tasavvurlar*" (*representations collective*) tabiri, gerekse yazdığı sayfalarda bulunabilecek "*toplumsal olgular*" (*fait sociaux*) tabiri doğrudan doğruya sosyolog Durkheim'i akla getirir (Bloch, 1924: 21, 51, 409). Bu bakımdan Bloch'un genel tarih anlayışı, bazı tarihçiler tarafından gereğinden fazla Durkheimci olmakla eleştirilebilecek kadar, Durkheim'e ve onun okuluna çok şey borçludur⁹. Bloch, tarihle sosyal bilimlerin birliği konusundaki kendi görüşlerine katkısı olan Emile Durkheim'den ve *L'Annee Sociologique*'den övgüyle bahseder. Ancak bu entellktüel yakınlık teorik özdeşlik

⁹ Ünlü sosyolog Emile Durkheim'in Marc Bloch'un tarih düşüncesi üzerine olan etkisi hakkında geniş bilgi için bkz. (Rhodes, 1978: 45-73).

manasına gelmemektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, Durkheim'da "iş bölümü", "toplumsal kaynaşma", "kolektif bilinç", "örgütlenme" vb. terimler ne kavram ne de saha olarak pek açık tanımlanmış değerlerdir. Bloch'un kimi terimleri benimsemiş olması, onları aynı manada kullandığını göstermez. Örneğin Durkheim'ın "toplumsal gerçekçiliği", görüntüyle gerçeklik arasındaki ayrımı gözeten önkoşullarla daha yakından ilişkili iken; Bloch'daki "toplumsal gerçekler" ise, özgül örneklerinden Durkheim'daki kadar uzak değildirlir (McLennan, 2007: 196-197).

Kolektif psikolojinin tarihsel önemini inceleme XX. yüzyılın başlangıcından beri tarihçilerin konusuydu. Bloch bu amaca ulaşmak için bilimsel doğrulukla çalışan tek tarihçidir. Tarih ile doğal bilimler arasındaki farklılıkların farkında olmasına rağmen, Bloch tarihçinin doğa bilimciden öğrenebileceğine camiyayı ikna etti. Tarihçinin terminolojisinin muğlaklığının farkında olan Bloch, terminolojide kesinliğe ulaşmak için eğer tarihsel araştırmaların sonucu, tarihi kurallara uygun değilse, sosyal dünya hakkında bilgi sistemi yapısı kabul edilebilir görüşünü taşıyordu. Bu amaca ulaşmak için Bloch karşılaştırmalı metodu tarihe uygulamak için çok etkili olmaya başladı. Bir bakıma Belçikalı tarihçi Henry Pirenne'yi takip ediyordu. Öyle ki, 1928'de Oslo'daki Uluslararası Tarih Kongresinde sadece teorik olarak karşılaştırmalı tarihin önemi ve ona duyulan ihtiyacı ortaya koymakla kalmayıp, karşılaştırmalı metodu çalışmalarının çoğunda uyguladı. "Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihine Doğru" başlıklı yazısında bu metodun "daha gelişkin ve genel kullanımı savunulur; toplumlar arasındaki benzerliklerin incelenmesi ile farklılıkların incelenmesi arasında; zaman ve mekan bakımından komşu ülkelerin karşılaştırılması ile bu açılardan uzak ülkelerin karşılaştırılması arasında ayırım yapılırken tarihçilere bu yaklaşımların hepsini uygulamaları tavsiye edilir. Bloch değişik toplumlarda varolan kurumların karşılaştırılmasıyla ilgilenmekteydi; ancak değişik medeniyetlerde ortaya çıkabilecek benzerliklerden ziyade aynı medeniyette olabilecek benzerliklerin karşılaştırılmasıyla ilgilenmekteydi. Diğer bir deyişle Bloch karşılaştırmayı aynı tip toplumlarla sınırlamıştı. Hatta bu kurumlar genel manada aynı kökenli ve benzer şartlarla şekillendirilse de kendine özgüdürler ve farklılıklar gösterirler. Karşılaştırmalı metodun faydasını gösteren en iyi örnek Bloch'un Feodalizm ile ilgili çalışmasıdır. Feodalizm genel bir Avrupa fenomenidir. Ne var ki, İngiltere'deki feodalizm ile Fransa'daki aynı olarak kabul edilemez. Her ne kadar İngiliz ya da Fransız feodalizmi olarak ortak özellikler taşımakla birlikte, her ülkenin kendi özel şartlarına göre şekillenmiştir. Aynı şekilde *Les Rois thaumaturges /Kralın Dokunuşu* (1924) adlı eserinde Fransa ile İngiltere arasında yapılan karşılaştırma kitabın merkezinde yer alır. Kralın dokunuşu merasimleri Avrupa'da yalnızca bu ülkelerde uygulanır. Bunun iki ülke arasındaki karşıtlıklara da yer veren bir karşılaştırma olduğu da vurgulanmalıdır (Burke, 2002: 47).

Her ne kadar Bloch'un diğer yazıları tarihçiler arasında ona haklı bir ün kazandırmışsa da, *Feodal Toplum* genel olarak onun şaheseri olarak kabul edilir. Eser, X-XIV. yüzyıl Avrupa'sının temel olgularından kölelik, özgürlük, kutsal krallık, paranın önemi gibi olgularında yer aldığı geniş konu yelpazesıyla, bir bakıma Bloch'un hayatı boyunca yaptığı çalışmaların özeti mahiyetindedir (Burke, 2002: 58). Feodal Toplum'da Bloch, feodalizmi, IX-XII. yüzyıllar arasında Batı toplumlarında yaşayan ve toplumu yönlendiren bir güç olarak ele alır. *Feodal Toplum*'da toplumsal yaşam üzerindeki önemli etkilerin çeşitliliğine dikkat çeken Bloch "Feodalizmin farklı biçimlerini; tamamlanmamış çözülmesini; sınıfların içsel bölünmelerini; akrabalık ilişkilerinin biçimlerini; kültürel yaşamı ve rasyonellik kavramlarını, hem de "fonksiyonalizm" izi taşımayan bir derin görüşlülükle, detaylarına kadar inceler" (McLennan, 2007: 200-201).

Sosyal ve iktisat tarihçisi olarak onun öncüllerinden oldukça farklı olan feodalizm algısı ve yorumu; sadece siyaset ve hukuk alanlarından ziyade toplumun tüm alanlarını ihtiva eden tanımı oldukça dikkate değerdir. Diğer bir deyişle Bloch, feodalizmi siyasi, ekonomik, dini, kültürel bakımlardan ele alır. Bu bakımdan "feodal ekonomi", "feodal kilise" ya da "feodal edebiyat"tan bahsetmek mümkündür, tıpkı kapitalizm'de olduğu gibi. Bu nedenle bazı temel farklılıklara rağmen bu bakımdan Bloch'un feodalizm yorumu Marksist görüşe yakındır.

Feodal Toplum'da, *kolektif bilinç*, *kolektif hafıza* ve *kolektif tasavvur* kavramları sıklıkla kullanılmıştır. Öyle ki, *kolektif hafıza* kitapta kendine ayrı bir bölüm olarak yer bulmuştur (Bkz. Bloch, 2005: 136-153) Bu yönleriyle söz konusu eser bazı tarihçiler nazarında Bloch'un en Durkheim'cı çalışmasıdır. Durkheim'ın karşılaştırma, tipoloji ve toplumsal evrime yönelik ilgisi ve bu ilginin Bloch üzerindeki etkisi, eserin "Toplumsal Tip Olarak Feodalite" başlıklı bölümünde de açıkça görülür (Sönmez, 2010: 59). Öyle görünüyor ki bu eserdeki niyeti onun "toplum sosyal çevre" olarak adlandırdığını yeniden kurmaktır. Nihayet Bloch, feodalizmi zamanın sosyal ikliminin tüm parçalarına takdim etmiştir. O ayrıca karşılaştırmalı yöntemi Batı Avrupa feodalizminin Rus ve Japon feodalizminden farklılıklarını ortaya koymak amacıyla da kullanmıştır.

Feodal Toplum adlı eserinde Ortaçağ feodalizmini analiz etmek için Bloch, tarihsel çözümlemeye uygun çok çeşitli kanıt türlerini sıralamıştı. Bunlar arasında resmi belgeler, destanlar, edebi eserler, dini yazmalar, epik şiirler, yer adları, paralar, tarla şekilleri gibi toplumsal yaşamın her veçhesi yer almaktaydı (Chiot, 2002: 30). Onun asıl ilgisi feodal ideoloji ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi açıklamaktı. Eserinde Bloch, feodal ideoloji ile ekonomik yapının birbiriyle bağlantılı olmayıp, feodal sistemi korumak ve

güçlendirmeye yardım ederek birbirlerine güç verdiklerini gösterdi. Bu çalışmada toplumsal gelenekler, törenler, ortaçağda kullanılan aletler hakkında geniş bilgiler yer almaktadır. Bazı kompleks sosyal yapıları tanımlamaktaki kaygısına rağmen onun yöntemi açıklayıcı olmaktan daha ziyade betimleyicidir.

Sosyologlar kendi disiplinlerinin karşılaştırmalı bir bilim dalı olduğunu kabul ederler. Öyle denilebilir ki, Bloch bu fikri tarihçilere uyarladı. Bloch'a göre karşılaştırmalı metod da başarıya ulaşmak için karşılaştırmalı, karşılaştırılması mümkün olanlar arasında yapılması gerekmektedir. Ayrıca tarih dışı yöntemler kullanılmamalıdır.

Tarihçileri alışkanlıklarını değiştirmemekle suçlayan Bloch, ayrıca onları "karşılaştırmalı tarih" yöntemini tarih felsefesinin ya da genel sosyolojinin bir bölümü olarak gördükleri gerekçesiyle eleştirmektedir. Karşılaştırmalı tarih yaklaşımının birçok beşeri bilim alanında eskiden beri uygulanmakta olduğunu belirterek, özellikle uzmanlık alanı olan Ortaçağ tarihinden örnekler vermek suretiyle tarih yazıcılarına ışık tutarken, bu yöntemin tarih öğretim programlarına bir an önce girmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Burke, 2002: 47-48).

Bloch'a göre karşılaştırmalı yöntemin temel amacı sosyal yapının genel sistemi formüle etmekten ziyade, onun deyimiyle "sosyal fenomenleri genel ve özel karakterlerini birbirinden baskın hatlarla ayırt ederek bireysel konularda net görüşlere sahip olabilmektir". Ona göre bireysel elementlerin gösterimi ve sosyal hayattaki insan faktörünü ortaya koymak tarihin temel amaçlarından biridir. Karşılaştırmalı yöntemi Avrupa sosyal hayatının genel yapısını, onun dayandığı ulusal kurumlarından ayırt etmek amacıyla kullandı, tek bir ulustan yola çıkarak ortak Avrupa toplumu perspektifine ulaşmayı hedefledi. Her ne kadar Bloch karşılaştırmalı yöntemin her sorunu çözmeye muktedir olmadığı konusunda uyardıysa da, onun limitlerini sınınamamıştır.

Tıpkı Namier gibi Bloch da psikoloji araştırmalarının tarihçiler için taşıdığı önemi kabul etmektedir. Ancak bireysel psikolojiyle ilgilenen Namier'in aksine Bloch, kolektif Psikoloji ile ilgilenmekteydi. Bu durum onun neden bireysel olarak insanın tanımlanmasında başarılı olamayışının nedenidir. Kolektif psikolojiye ve bireyden ziyade toplum içindeki insana olan ilgisi onu sosyolojiye yakın kılmaktadır. O, Sosyoloji metodlarının Tarih'e uyarlanmasıyla faydalarını ilk fark eden tarihçilerdendi ve onun eserleri Sosyoloji metodlarından etkilenişinin açık delilleriyle doludur. Kendisi şahsen özellikle Durkheim ve Marks'dan etkilendiğini ve onlara çok şey borçlu olduğunu belirtmiştir (Davies, 1967: 278).

Bloch'un zaman algısında toplumların ortaklaşa yarattığı kültürel olguların yeri büyüktür. Onun toplum çözümlemesinde, ilgilendiği toplumun kültürel dokusu, coğrafi sınırları, ekonomik sınıfları ile birlikte, dili, dini ve sosyal tabakaları da önem arz etmektedir. Bütün dünya gibi Bloch da Marks'tan edindiği sınıf sosyolojisini toplumsal tarih yazımında kullanır. "Sınıf" onun toplum çözümlemesinde her zaman ön plandadır. Her ne kadar Marks'a olan hayranlığını dile getirmiş olsa da, toplum çözümlemesi Marksist değildir. Nitekim ilginç bir şekilde Marksizm konusunda çifte cepheden eleştiri almıştır. Marksistler onun çözümlemesini yeterince sınıfsal olmamakla eleştirirken, Marksist olmayan bilim insanları ise fazla sınıfsal olmakla eleştirir. Kendisinin de kabul ettiği üzere, onun Marks'tan öğrendiği çok şey olmakla birlikte, toplum çözümlemesi asla başlı başına Marksist olarak tanımlanamaz..

Yukarıda bahsedildiği üzere, Sosyoloji¹⁰ Bloch'un metodlarından çoğunu aldığı bilimlerden biridir. Bu bakımdan sosyolojik yaklaşım onun çalışmalarına yeni bir yön vermişti, ancak onun yazar olarak zayıflığı tarihçilerden ziyade sosyologluğa yaklaştırdı. Örneğin bir yandan Feodal Toplum çoğunlukla sosyal ve ekonomik güçleri ele alırken, diğer yandan Bloch açıkça bir tarih çalışmasında ele alınması gereken siyasi kararları ve askeri gelişmeleri göz ardı etmiştir. Bu zayıflığın neticesinde Bloch, Perrin başta olmak üzere bazı tarihçiler tarafından eleştirilmektedir. Ayrıca tarihçiler için kronolojinin önemine rağmen, onun feodalizmin başlangıcından beri ve Feodal Toplum'u iki döneme ayırımında zaman testine tabi tutmadığı görülür. Diğer bir örnek onun kronoloji ve belge kritiğinin önemini vurgulamasına rağmen, Günah Çıkarıcı Edward'ın hayatı hakkındaki yazısı Southern ve Frank Barlow tarafından ciddi olarak yukarıda belirtilen zayıflıklar nedeniyle eleştirilmiştir. Ne var ki tüm bunlara rağmen şüphe yok ki, Bloch'un modern tarihçiliğe en büyük katkısı, bazı problemlere rağmen, tarihçilerin sosyolojik tekniklerden nasıl faydalanılabileceğini göstermesidir.

Bloch'un komşu disiplinlerle, diplomatik, paleografya, jeoloji, coğrafya, sosyoloji vb., çalışma konusundaki ısrarı onun karşılaştırmalı tarihteki ısrarını tamamlar. Davies'in belirttiği gibi (1967: 280), Bloch'a göre sosyoloji kolektif psikoloji, coğrafya ve karşılaştırmalı yaklaşım unsurları değildir, onlar geçmişin komple resmine daha tatmin edici şekilde ulaşmayı sağlar ki, Febvre bunu "*l'histoire humaine*" olarak adlandırır. Bloch ayrıca filolojiden bazı metodları almıştır. En önemlisi de, onun filolojiden karşılaştırmalı metodun değerini öğrenmesidir. Karşılaştırma sadece tüm benzerliklerin ve farklılıkların

¹⁰ Bloch'un sosyoloji ve coğrafya'ya dair bakışı hakkında geniş bilgi için bkz. (Friedman, 1996).

altını çizmekle kalmaz, ayrıca tarihçiye yerel bir çalışmada kısa görüşlülükten korur. Ayrıca bu durum onu dokümanların sıkça göz ardı edildiği geniş bir tarihsel alana odaklanmasına neden olmuştur.

Onun fikirlerine gelince, yazma tarzı ve akademik tarih içeriği açısından Bloch zamanının pek çok Fransız üniversitesinin kabul ettiği akademik tarih muhtevasına ve tarihçilerin görüşlerine açıkça karşı koymaktadır. Özellikle *Ecole des Chartes* tarafından temsil edilen tarih yazıcılığı geleneğini ve Langois ile Saignobos'un Tarih Metodolojisi üzerine yazdığı klasik kitabı, "*Introduction aux Etudes Historiques*"u, eleştirmeyi amaçlıyordu. Marwick'in belirttiği üzere (1989: 3), Langlois ve Saignobos'a göre "bilim olarak tarih öyle bir bilimdir ki, metodları tüm bilimlerden ayrıdır". Onlara göre "tüm bu çalışma alanlarından, tarih metod konusunda en çok bilinçli olmayı gerektirir". Buna ilaveten onlar belgelerin kritik edilmesi hususunda "Belge yoksa tarih yoktur" diyecek kadar sıkıydı. Öte yandan Bloch'a göre ise Tarih "dokümanların bilimi" değildir. Bu nedenle o, sıkıca belge kritiği yerine Coğrafya'ya daha fazla ilgi gösterilmesini önermektedir. Ayrıca Bloch'a göre Tarih son derece zengin ve çoğunlukla görüldüğünden daha taltif edici bir konu olabilir. *Annales Okulunun* başlıca yeniliklerinden biri, coğrafi kanıt kullanmasıydı. Bu konuda Vidal de la Blache'dan¹¹ esinlenmişlerdi. Öyle ki, Bloch'un ölümünden sonra yazdığı denemede Lucien Febvre, bu ustadan öğrenen Bloch kuşağına Coğrafyanın kurtarıcı etkisini anımsatıyordu (Chirot, 2002: 32).

Bloch'a göre analiz yapabilmek ve özellikle doğru soru sormak temel ilkedir. En önemlisi de doğru soru sorma tekniğidir. Ona göre Tarih, tamamlanmamış ve tartışmaya açılmış konuların cevabıdır. Bu inançla O, Alman tarih ekolüne karşı açıkça eylem içindeydi. Onun inancına göre "gerçekler tarihçilerin yeniden düzenlemesi ve yorumlaması olmadan pek konuşmazlar". Bloch zekice sorular sormanın önemini vurgularken diyor ki, "*belgeler görgü şahitleridir ve tıpkı diğer çoğu şahitler gibi doğru soru sormaya başlayınca kadar pek konuşmazlar*" (Davies, 1967: 274). Ona göre bu sorulara olan inanç, sadece tarih yazımına yaklaşım psikolojik inanç değil, aynı zamanda tarih araştırmasıyla baş etmenin de yoludur.

Şunu not etmek gerekir ki, Bloch genellikle istatistiksel detaylarla, teknik gelişmelerle ilgilenir ve bunların insan düşüncesiyle olan ilişkisini anlayabilmek amacıyla örneğin zirai araçların gelişimi, fiyatların değişimi gibi detayları da ele alır. Bu yönüyle de Bloch, tarihçiliğin gelişmesine önemli bir katkı sağlamıştır. O, geçmişin fiziksel, ekonomik ve sosyal aktörleriyle ilgilenmiştir. Bunu yaparken de öyle görünüyor ki, tekli (monizm) açıklamadan kaçınarak, olayları çok sayıda faktörler çerçevesinde ele almıştır. O sadece neden ve etkiden ziyade, hayatın tüm alanları ve onlar arasındaki ilişkileri, bağları düşünür. Bu nedenle, bu gibi sorunlar ve kaygılar XIX. yüzyıl tarihçilerince kabul edilen tarihten oldukça uzaktı. Bu açıdan Bloch tamamıyla ulusal tarihi tarihçiliğin ana konusu olarak ele almaktadır.

2. Marc Bloch ve Annales Okulu

XIX. yüzyılın sonunda egemen tarih anlayışına karşı başlatılan muhalefet, Lucien Febvre (1878-1956) ve Marc Bloch'un 1929 senesinde *Annales d'histoire économique et sociale* dergisini çıkarmaya başlamalarıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Aslında *Annales* geleneğinin entellektüel temellerini Henri Berr'in *Revue de Synthèse Historique* dergisine kadar geriye götürmek mümkündür (Wallerstein, 2005: 30). *Annales*'in oluşturduğu yeni tarih anlayışıyla birlikte, tarihin içeriği, öznesinin kim olduğu gibi sorulara verilen cevaplar büyük ölçüde değişmiş ve dolayısıyla XIX. yüzyıldaki tarih tahayyülü köklü bir dönüşüme uğramıştır. XIX. yüzyılın sonunda ortaya çıkan yeni tarih anlayışı, Rankegil yaklaşımın tarihin ekonomik ve sosyal olana sıkı sıkıya kapattığı kapıları aralamış; *Annales Okulu* ise bu kapıları bir daha kapanmamak üzere ortadan kaldırmıştır. *Annales*'in gerçekleştirdiği, biraz zorlama bir ifadeyle tarihçiliği özgürleştirme serüveninin, XX. yüzyılda çok çeşitli tarihçilik anlayışlarının kök salıp filizlemesine uygun ortamı hazırladığı söylenebilir. Kısacası, *Annales*'dan itibaren tarihyazımının geri dönülmez şekilde değiştiğini söylemek yanlış olmaz (Sönmez, 2010: 51).

Şüphesiz Marc Bloch'un Tarih bilimine en büyük katkısı *Annales*'tir. Bu nedenle *Annales*'in tarihçiliğin gelişimi üzerindeki etkisinden ve öneminden bahsetmek gerekir. Marc Bloch ve Lucien Febvre 1929'da kendilerinin yeni tarih anlayışlarını sergilemek amacıyla bu dergiyi yayınladılar. Vital de Blache'nin *Annales de géographie* adlı dergisi örnek alınarak *Annales d'histoire économique et sociale* adıyla çıkarılan dergi, ekonomik ve toplumsal tarih alanlarında düşünsel bir önderlik yapma iddiasıyla yayımlanmaya başlandı. Editörlerinin tarih konusunda yeni, disiplinlerarası bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği konusundaki düşüncelerini yaymaya çalışıyor ve bu düşüncelerin savunuculuğunu yapıyordu (Burke 2002: 50). Dergi kısa sürede Avrupa tarihçilerini yönlendirerek, Avrupa tarihçiliğinin en belirgin

¹¹ Bölgesel Coğrafya çalışmalarına verdiği önemle tanınan ve *Annales de Géographie*'nin kurucusu olan Paul Vidal de la Blache (1845-1918) Fransız coğrafyacılarının en büyük ismidir. En önemli çalışması *Principes de la Géographie Humaine* (1926'da *Principles of Human Geography* başlığıyla İngilizceye çevrilmiştir). E. De Martonne'un editörlüğünde yazılarının toplanmasıyla oluşturulmuştur. Diğer eserleri *Tableau de la Géographie France* (1903) ve ölümünden sonra L.Gallois'nın sürdürdüğü *Géographie Universelle*'i (1927-1955) sayılabilir (Tümerterkin, 1990: 64).

ekolü haline geldi. Derginin kurucusu ve önde gelen ismi olarak Bloch ve Febvre doğal olarak Fransa'da olduğu kadar, ülke dışında da önemli etki yarattılar. Ne var ki bu ortaklık savaş nedeniyle kesintiye uğradı.

Annales Okulu ve onun temsilcileri, olaylardan oluşan geleneksel tarih anlatısının yerini sorun odaklı analitik bir tarih anlayışı alması gerektiğini, siyasete eğilen bir tarih anlayışı yerine insan faaliyetlerinin bütününe eğilen bir tarih anlayışına geçilmesini ve bu iki amacın gerçekleştirilebilmesi için, tarihin dışındaki diğer sosyal bilim disiplinlerle işbirliğine önem verilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Alican, 2009: 163).

Annales'in sayfalarında Bloch, bir yandan kendi tarih çalışmalarını ve metodunu ortaya koyarken, diğer yandan sıkça sosyoloji, edebiyat, coğrafya, kolektif psikoloji, etnografya vb. alanlarda yapılan çalışmaların önemini vurguluyordu. Eserlerinde de, bu bilimlerden nasıl yararlandığını ve söz konusu bilimlerin ortaçağ dünyasını anlamadaki önemini uygulamalarıyla ortaya koymaktadır.

Annales'deki yazılara ve eleştirilere gelince, aralarında benzerlikler olduğu tartışılmaz gerçektir. Eleştirilere göre Bloch dahil Annales tarihçileri, çoğunlukla siyasi faktörlerin rolünü inkar ve bilinç yönünün sosyal gelişmedeki rolünü göz ardı ederler. Buna ilaveten, bazı tarihçiler Bloch ve Annales geleneğinin siyasi davranışı analiz etmediği görüşündedirler. Özellikle Marksist görüşün karşı koyduğu gibi, Annales'ciler tarihi doğal bilimler içinde ele almakla eleştirilir.

Bloch'un eserleri daha iyi tarih yazıcılığına hız verdi. Bloch, Annales'in sayfalarında tarih biliminin doğasını anlama hususunda önemli katkılar ortaya koydu. Ne yazık ki, karşılaştırmalı tarih metodu konusunda tamamlanmış bir eser bırakamamıştır. Ancak ölümünden sonra tamamlanmamış bir eser olan *Apologie pour l'histoire, ou Me'tier d'historien* (1949)¹² ise, çok genel bir eser olup, tarih metodolojisinden ziyade tarih felsefesini ortaya koymaktadır.

Sonuç

XIX. yüzyıla egemen olan geleneksel tarih anlayışı ve Alman tarihçi Lepold von Ranke (1795-1886) tarafından başlatılan profesyonel tarih yazımı paradigmasına karşı yükselen önemli eleştiriler Annales Okulu'na giden yolun ilk taşlarını döşemiştir. Annales'in kurucuları olan Lucien Febvre ve Marc Bloch 1920'de Strasbourg'da bir araya gelmiş ve XIX. yüzyılın egemen tarih anlayışına karşı kökten bir muhalefet başlatmışlardır. Bu eleştirilerin ve muhalefetin ana gerekçesini XIX. yüzyıl tarihçiliğinin salt siyasal olgulara odaklanarak sosyal ve ekonomik olanı dışlaması oluşturur. İşte tam da bu gerekçeyle, yeni tarih yaklaşımı, toplumsal, ekonomik ve kültürel olanın tarihin içine sokulması ve dolayısıyla tarihin kapsamının genişletilmesi gerekliliğini hararetle savunmaktaydı. İşte, tarih ile diğer sosyal bilimler arasındaki işbirliğinin önemi ve gerekliliğini vurgulayan interdisipliner yeni tarih anlayışının bu düşüncesi, Annales Okulu tarafından genişletilerek uygulanmıştır. Marc Bloch, Fransız tarihçiliğini dar ve sekte yöneliminden kurtarmak gayesiyle disiplinler arası çalışma yönteminin savunuculuğunu üstlenmiştir. Öncülüğünü üstlendiği bu muhalif hareket, tarihin profesyonel bir disiplin haline geldiğinden beri oluşan kabulleri, çalışma alanını ve yöntemlerini sorgulamış ve bunun neticesinde XX. yüzyılın entelektüel tarihini etkileyen önemli akımlar arasında haklı yerini almıştır.

Sosyal tarihin kurucu isimlerinden olan Marc Bloch (1886-1944), Avrupalı pek çok akranı gibi iki büyük cihan harbinin, kitlesel kıyımların ve kritik küresel değişim ve dönüşüm anlarının bizatihi tanığıdır. Şüphesiz onun savaşla olan bu yakın tanışıklığı kişiliğinin gelişiminde olduğu kadar, döneminin ve mensubu bulunduğu Fransız toplumunun ruhunu taşımasında da önemli etki yapmıştır. Bloch, tarih yazımına getirdiği metodolojik yenilikleri ve seçkin bilimsel çalışmaları ile yeni kuşaklara ilham kaynağı olmuştur. 57 yıllık kısa yaşamı süresince göstermiş olduğu onurlu politik tutumu, saygın bilimsel özgünlüğü ve yaratıcı kalemi sayesinde XX. yüzyılın en etkili entelektüelleri arasında haklı yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- ALİCAN, Mustafa (2009), "Fransız Devrimi: Annales Okulu/Peter Burke", Tarih Okulu, Yaz 2009, Sayı IV, s. 163-169.
- BARRACLOUGH, G. (1991). *Main Trends in the History*, New York: Holmes&Meier.
- BLOCH, Marc (1973). *Les rois thaumaturges*, Paris, 1983, *The Royal Touch*, 1924. trans. J.E. Anderson, London: Routledge & Kegan Paul.
- BLOCH, Marc (1966). *Les caractères originaux de Phistoire rurale française*, Paris 1952; *French Rural History*, London.
- BLOCH, Marc (1949). *Apologie pour l'histoire, ou Me'tier d'historien*, Paris; (İng. *The Historian's Craft*, Manchester University Press, 1984; Türkçe Basım, *Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları 1985, 1994.
- BLOCH, Marc (1990). *l'Etrange Defaite* (1946), Ed. Gallimard Folio Histoire, Paris.
- BLOCH, Marc (2007). "Avrupa Toplumlarının Karşılaştırmalı Tarihi İçin", *Tarih ve Tarihçi-Annales Okulu İzinde*, Derleyen Ali Boratav, Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 33-81.
- BURKE, Peter (2002). *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- BURNS, Michael (1991). *Dreyfus, A Family Affair 1789-1945*, New York: Harper Collins.
- CHIROT, Daniel (1999). "Marc Bloch'un Toplumsal ve Tarihsel Manzarası", *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler*, Ed. Theda Skocpol, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 22-46.
- DAVIES, R.R. (1967). "Marc Bloch", *History*, vol. 52, p. 265-282.
- FINK, Carol (1989). *Marc Bloch: A Life in History*, Cambridge University Press.

¹² İngilizceye "Historian's Craft", Türkçeye ise "Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği" başlığıyla çevrilerek yayınlanmıştır.

- FRIEDMAN, Susan W. (1996). *Marc Bloch, Sociology and Geograpy*, Cambridge University Press.
- LOYN, Henry (1980). "Marc Bloch", *The Historian at Work*, London, pp. 121-134.
- LYON, Bryce (1987). "Marc Bloch: Historian", *French Historical Studies*, Vol.15, No.2, p. 195-207.
- MARWICK, Arthur (1989). *The Nature of History*, London: Macmillan.
- MC LENNAN, Gregor (2007). "Braudel ve Annales Paradigması", Çev. Deniz Erksan, *Tarih ve Tarihçi: Annales Okulu İzinde*, Der. Ali Boratav, Kırmızı Yayınları, İstanbul, s. 187-217.
- RHODES, R. Colbert (1978). "Emile Durkheim and the Historical Thought of Marc Bloch", *Theory and Society*; January 1978, Volume 5, Issue 1, p. 45-73.
- SEWELL, W.H. (1967). "Marc Bloch and the Logic of Comparative History", *History and Theory*, vol. VI, p. 208-218.
- TUCHMAN, Barbara W. (1967). *The Proud Tower*, New York: Bantam.
- WALLERSTEIN, Immanuel (2005). "Annales Okulu" maddesi, (Çev. Mete Tunçay), *Marksist Düşünce Sözlüğü*, Derleyen Tom Bottomore, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- WEBER, Eugen (1981-1982). "About Marc Bloch", *American Scholar* 51 -I (Winter), p. 73-82.
- SÖNMEZ, Erdem (2010). *Annales Okulu ve Türkiye'de Tarih yazımı*, Tan Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- TÜMERTEKİN, Erol (1990). *Çağdaş Coğrafi Düşüncenin Oluşumu ve Paul Vidal de la Blache*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.